

„КРАЯТ НА ИСТИНАТА“ И ТЕХНОЛОГИЯТА НА ИНТЕРНЕТ МЕДИИТЕ

ПЕТЪР АЙОЛОВ

‘The End of Truth’ and the Technology of Internet

Peter Ayolov

Резюме: Тази статия е част от по-голямо изследване на модела за „производството на несъгласие“ и на ефектите върху човешките общности след навлизането на новите технологии на интернет, онлайн медиите и социалните мрежи. Тук фокусът е върху разбирането за истина и неистина в онлайн медиите, както и върху връзката на технологията на интернет медиите с увеличаването на дезинформацията онлайн. Тезата на модела за „производството на несъгласие“ е, че в условията на интернет, вместо да произвежда съгласие в границите на националната държава, новият модел на онлайн медиите създава враждебни групи – чрез дезинформация, псевдокомуникация, манипулация, заблуда, лъжа, пропаганда и умишлено предизвикване на морален гняв. „Краят на истината“ означава, че истината в интернет започва да се губи сред огромното количество информация и липсата на регулация относно достоверността на публикуваните данни. Вместо за истина (truth), медийните изследователи официално говорят за „истинност“ (truthiness), „постистина“ (post-truth), „фалшиви новини“ (fake news) и „алтернативни факти“ (alternative facts). Истината в интернет се превръща по-скоро в „истинност“ или вяра и убеждение, че дадено твърдение е вярно въз основа на интуицията или разбиранията на отделни индивиди, без оглед на доказателства, логика или факти. Предмет на изследване е връзката между дигиталните технологии в масмедиите и истинността на информацията и ефектите върху съгласието в обществото.

От началото на XXI век досега дезинформацията в интернет се увеличава с развитието на онлайн медиите и социалните мрежи и това е проблем за социалния мир и за съгласието във всяка държава.

Ключови думи: краят на истината, истина, пост-истина, фалшиви новини, дезинформация, интернет, манипулация

Abstract: This article is a part of a larger study called “Manufacturing Dissent” about the effects on human communities after the introduction of the new technologies of Internet, online and social media. Here the focus is on the understanding of truth and untruth in online media as well as the connection of Internet media technology with the increase of disinformation online. The thesis of the “Manufacturing Dissent” model is that in the context of the Internet, instead of generating consent within the national state, the new online media model creates hostile groups through disinformation, pseudo-communication, manipulation, delusion, lies, propaganda and deliberate causing of moral anger. „The end of the truth“ means that the truth on the Internet is beginning to be lost among the vast amount of information and the lack of regulation regarding the correctness of the published data. Instead of truth, media researchers formally talk about „post-truth,“fake news,“ and „alternative facts“. Truth on the Internet is more like „truthiness“ or a belief that a statement is true based on the intuition or understanding of individuals, regardless of evidence, logic or facts. The subject of research is the connection between every new technology in mass media and the truth of the information and the effects on the consensus in society. Since the beginning of the 21st century, disinformation on the Internet has increased with the development of online media and social networks, and it is a problem of social peace and consent in every country.

Keywords: the end of truth, truth, post-truth, fake news, misinformation, internet, manipulation

Увод: Краят на истината и появата на истинността

През 2006 г. речникът Merriam-Webster обявява думата „истинност“ (truthiness) (Alfano, 2006) за дума на годината, а десет години по-късно речникът Oxford официално обяви „постистина“ (post-truth)¹ за дума на 2016 г. Същата година една от основните теми в западните масмедии беше за онлайн дезинформацията и така наречените „фалшиви новини“ (fake news). Престижни издания като Ню Йорк Таймс и Ню Сайънтист публикуваха статии с предупреждения за връзката между дезинформацията и самата технология на интернет, като например: „Как интернет разхлабва нашата връзка с истината“ (Manjoo, 2016) и „Мрежата на лъжите: Дали интернет създава свят без истина?“ (Baraniuk, 2016). Едно обширно изследване на Pew Research Center (Anderson, Rainie, 2017), свързано с темата за доверието в медиите и истинността на информацията, е наречено „Бъдещето на истината и дезинформацията онлайн“. Изводът на изследователите и медийните специалисти е, че в следващите десет години технологичните решения няма да могат да решат проблемите с дезинформацията онлайн, а „тъмната страна на човешката природа“ е по-скоро подпомогната, отколкото ограничавана от технологиите. В изследването на истината в интернет все по-актуални стават идеите на Маршал Маклуън за медиите като пространства, в които се създават общности и идентичности, вместо само като мрежи за пренос на информация. В традициите на „медийната екология“ по-важни са ефектите на съобщенията или „трансформацията“ в хората, отколкото „транспортът“ на информация от една до друга група хора. В този подход истината, фактите и достоверността на информацията са от второстепенно значение. Крайната цел е съобщението да създава морална общност в дадено медийно пространство. Това се постига най-бързо с предизвикване на морален гняв чрез дезинформация за предполагаеми престъпления и нарушения на обществен морал. Въпреки че проверката на фактите в онлайн медиите става все по-лесна и достъпна, то количеството на невярна и заблуждаваща информация в интернет постоянно се увеличава. Онлайн дезинформацията води до разклащане на вярата във всички медийни истини и медиите въобще, като единствената истина остава тази на общността. Интернет сайтовете дават възможност за промяна и изтриване на информация със задна дата, което създава предпоставки за манипулация при цитиране. Самата технология на интернет медиите

¹ Editorial board. Oxford Dictionaries Word of the Year 2016. <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016> [посетен 20.10.2018]

способства обективната истина да изчезне и да бъде заместена от множество фикционални наративи, които обслужват интересите на различни групи и идентичности. За да се разбере как интернет медиите манипулират разбирането за истината, трябва да се изяснят термините „истина в медиите“ и „интернет медии“. За „медийна истина“ в случая ще се разбира това съобщение, което се приема като достоверно и в което дадена група хора вярва, независимо от фактите и емпиричните доказателства. За „интернет медии“ се приемат всички виртуални пространства в интернет, включително сайтове и социални мрежи, чиято основна цел и дейност е да разпространяват информация. Относно ироничното заглавие на статията, то се отнася към систематичното изкривяване на комуникацията от всяка нова медийна технология. „Краят на истината“ и увеличаването на дезинформацията в интернет показват нуждата от нови етични правила, регулация и медийно образование. Това означава по-скоро търсене на едно начало на истината в интернет, отколкото край. Авторът на статията е напълно убеден, че развитието на дигиталните технологии дава уникален шанс интернет да се превърне в една мрежа на доверие и истина. Пречките пред това са по-скоро субективни, отколкото проблеми със самата технология.

Медиен експеримент „Стопяването на истината в интернет“ Повод за заглавието на тази статия е един медиен експеримент, свързан с прикриване на истината в интернет, което става възможно именно заради технологията на онлайн медиите. Медийният експеримент е метод за изучаване на медийни явления и процеси чрез наблюдаване на промените в обекта на изследване под въздействието на фактори, които контролират развитието му. Настоящият експеримент включва търсене на източника на конкретна медийна публикация в интернет чрез търсачката Гугъл на английски език. Това търсене не е ограничено във времето и е достъпно за широката публика, което дава възможност за многократно възпроизвеждане на ситуацията и за проверка на резултатите. Експериментът сравнява една хипотеза за връзката между онлайн дезинформацията и технологичните особености на интернет медиите с обективната реалност. Това се осъществява чрез контролирано въздействие върху отделни компоненти на обекта и вариации на тяхното комбинирание. При експеримента изследователят се намесва явно в естествения ход на развитие на събитията, като в случая за това се използват възможностите за коментар на социалната мрежа Туитър. Конкретният случай е

свързан с отразяването на събитията в сирийския град Алепо от началото на декември 2016 г. в интернет сайтовете на западни масмедии на английски език. В основата на този медиен експеримент е откриване на истината за произхода на словосъчетанието „Пълното стопяване на хуманността в Алепо“ (Complete meltdown of humanity in Aleppo), което е публикувано в интернет за първи път на 13 декември 2013 г. То е цитирано многократно от онлайн медии и социални мрежи, но източникът на оригиналната информация се губи. В случая не се цели да се открие пристрастие в отразяването на събитията, нито манипулация или опит за политическа пропаганда. Такова пристрастие е налице и повечето медии, които отразяват конфликта в Сирия, явно и открито показват своята подкрепа или за сирийската държава, или за бунтовниците. Целта на експеримента е да се провери дали широката публика може да намери проверена информация относно описаните събития, и то на английски език, чрез търсачката Гугъл. Освен това, да се провери дали това емоционално описание на събитията, свързани с гражданската война, отговаря на официалните данни за човешки жертви и нарушения на човешките права в Алепо. Въпросът е дали, след като в интернет е публикувано непроверено твърдение, се дава възможност на публиката да провери достоверността и да получи достъп до официални и проверени данни. Проверката в търсачката Гугъл показва хиляди резултати с конкретното словосъчетание, което се появява за първи път в статията „Алепо: Сделка за прекратяване на огъня е постигната в обсадения сирийски град, казват бунтовниците“ (Jamieson, 2016) на уебсайта на NBC News. В статията, публикувана в 14:12 ч. на 13-ти декември и редактирана в 6:54 ч. на другия ден, се цитира изказване на говорителя по хуманитарните въпроси на ООН Йенс Лерке (Jens Laerke): „Йенс Лерке, говорител на хуманитарния офис на ООН, каза, че изглежда като „стопяване на хуманността в Алепо“. Не е споменато къде г-н Лерке е направил това изявление и на какви източници е базирано. След тази публикация същият цитат от Йенс Лерке е копиран многократно в интернет сайтовете на няколко от най-големите световни медии като Reuters, The Washington Post, The New York Times, Euronews, The Guardian, The Telegraph, CNN и BBC. В същия ден, в 08:26 ч. сутринта, на личната си страница в Туитър (в която изрично е казано, че публикациите са лични мнения и не изразяват становището на ООН), Йенс Лерке публикува линк към статията на NBC

News². На практика излиза, че в своя Туитър акаунт Лерке цитира собственото си изказване, но чрез статията на NBC News. След този магически трик, възможен само в интернет пространството, истината за произхода на словосъчетанието „Стопяване на хуманността в Алепо“ започва да се стопява. Прави впечатление, че в конкретния случай цитираните интернет медии не коментират истински факти или свидетелства, свързани с евентуални престъпления срещу човечеството в Алепо в началото на декември 2016 г. Вместо това, личното мнение на говорителя на ООН се налага като новина и то без да е ясно къде и кога е изразено. Словосъчетанието „Стопяване на хуманността в Алепо“ е цитирано многократно в интернет, като в някои медии е представено като официална позиция на ООН. Така на глобалната публика се внушава едно морално възмущение, а авторитетът на международната организация се използва, за да се заклеймят предполагаеми военни престъпления от страна на сирийската армия. Това е типичен случай на военна пропаганда (atrocity propaganda) и предизвикване на морален гняв (moral outrage) към действията на противника чрез медийна манипулация. Новото в този случай е, че скриването на истината за реалните събития става чрез технологията на интернет, която позволява светкавично цитиране на дадено съобщение от хиляди сайтове без възможност за проверка на достоверността му. Тук не става въпрос за лъжа или фалшиви новини, а за превръщането на истината в „истинност“ като негативен ефект от технологията на интернет. Както ще стане ясно в края на експеримента, Йенс Лерке наистина говори за стопяване на хуманността в Алепо, но това е просто негово предположение, което не е базирано на факти. За обикновения „читател“ е изключително трудно да стигне до истината, защото в търсенето на английски език в Гугъл е засипан от хиляди онлайн публикации, които копират цитата. Експериментът показва, че след няколко часа търсене в интернет (чрез търсачката Гугъл на английски език) няма резултати, които да посочват източника на цитата. Дори и да се открие времето и мястото в което Йенс Лерке прави своето заявление, то остава въпросът дали определението „стопяване на хуманността“ отговаря на действителността. Медийният експеримент „Стопяването на истината в интернет“ завършва с директна намеса в хода на събитията. На 14

² LAERKE, Jens. 13.12.2016. @JensLaerke: Civilians killed in ‘complete meltdown of humanity’ in #Aleppo: U.N. <http://nbcnews.to/2hi0WjN> via @nbcnews, <https://twitter.com/jenslaerke/status/808709666041696256> [посетен 20.10.2018]

декември 2016 г. авторът на статията коментира публикацията на Йенс Лерке в Туитър с предупреждение за неяснотата относно източника на словосъчетанието „*стопяване на хуманността в Алепо*“. До края на октомври 2018 г., когато тежестта на събитието в световните медии вече е незначителна, в Туитър няма отговор от страна на Йенс Лерке. Освен изказването на Лерке, в гореспоменатата публикация на NBC News се цитират и няколко други мнения от Туитър акаунти на привърженици на бунтовниците в Сирия. Всички те подкрепят думите на Лерке и твърдят, че в Алепо извършват престъпления против човечеството. Публикацията на NBC News завършва с предупреждението, че информацията от тези акаунти от социалните мрежи не може да бъде потвърдена. Това на практика е признание, че има възможност информацията, която се тиражира, да не е истина, защото не е потвърдена от независими и незаинтересовани източници. На финала на експеримента оригиналният източник за изявлението на Лерке е открит в сайта с аудиовизуалните архиви на ООН. Рупърт Колвил, говорител на отдела по човешките права на ООН, и Йенс Лерке, говорител на хуманитарния офис на ООН, дават пресконференция на 13 декември 2016 г. в Женева³. Изявлението не е официално становище на ООН, а просто описание на събитията в Алепо, базирано на непотвърдени за момента данни. В него се предупреждава за възможни екзекуции на цивилни граждани в Алепо, но се използват се думи като „*предполагаеми*“, „*данните за момента показват*“ и „*изглежда, че*“. В онлайн медиите думите на Йенс Лерке са извадени от контекста на неговото предупреждение за възможни престъпления и са представени като официално послание на ООН. Той самият не споделя сайта на ООН като официален източник на своите думи, а вместо това цитира статията на NBC News на личния си акаунт в Туитър. Именно този акаунт в социалната мрежа е даден като източник за цитата в много от онлайн публикациите. Изявлението е публикувано в сайта на ООН, но не може да бъде открито по ключовите думи на словосъчетанието „*стопяване на хуманността*“. По същия начин стои търсенето в интернет с тези ключови думи чрез търсачката Гугъл и това прави откриването на източника, следователно на истината, трудно за широката общественост. Освен това, нито една от онлайн медиите не споменава

³ UN Audiovisual Library. 13.12.2016. Geneva/Aleppo Executions. <https://www.unmultimedia.org/avlibrary/asset/1795/1795459/> [посетен 20.10.2018)

страницата на ООН като източник на цитата. Медийното отразяване на събитията в Алепо предизвиква сериозни политически реакции. Джон Кери, държавен секретар на САЩ по това време, нарича събитията в Алепо „клане“ (Torbati, 2016) от страна на сирийската армия и настоява за по-сериозна намеса на международната общност в конфликта. Според френския посланик в ООН Франсоа Делатр⁴ събитията в Алепо са една от най-големите хуманитарни трагедии на 21-ви век, а на сайта на Амнести Интернешънъл⁵ се твърди, че има данни за военни престъпления в Алепо. Други медии стигат до там, че определят събитията в Алепо като „геноцид“ (Woolf, 2016) и публикуват твърдения, че *„жените в Алепо предпочитат да се самоубиват, отколкото да бъдат изнасилвани“* (Weiss, Gutman, Rowell, 2016). Без съмнение, западните медии на английски език описват картина на *„пълно стопяване на хуманността в Алепо“* и това предполага разследване на сирийската армия за извършване на военни престъпления. Въпреки тези медийни публикации и обвинения, до днес няма последствия и реакция на международната общност. Истината относно точната информация за пострадалите и жертвите в Алепо в началото на декември 2016 г. не може да се открие в интернет. До октомври 2018 г. в интернет сайтовете на големите медии или на официални институции като ООН няма публикувани официални и потвърдени данни за загинали или наранени хора в Алепо в началото на декември 2016 г. Съществуващата информация е базирана на изследвания на пристрастни политически организации, които открито заемат позиция в конфликта в Сирия. Една от тях е антиправителственият „Център за документиране на нарушенията в Сирия“ (Violations Documentation Center in Syria (VDC), според който от първи до тринайсети декември 2016 г. в Алепо са екзекутирани от сирийската армия седемдесет и четири цивилни⁶, между които и четири деца. От другата страна, Руското министерство на отбраната съобщава на 26 декември, че са открити масови гробове на

⁴ Editorial board. 13.12.2016. France24: France calls for emergency meeting of UN Security Council on Aleppo. <https://www.france24.com/en/20161213-france-calls-emergency-security-council-meeting-aleppo> [посетен 20.10.2018]

⁵ Amnesty International. 13.12.2016. Amnesty: Syria: Reports of execution-style killings in Aleppo point to war crimes. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/12/syria-reports-of-execution-style-killings-in-aleppo-point-to-war-crimes/> [посетен 20.10.2018]

⁶ Violations Documentation Center in Syria (VDC).

убити сирийски войници⁷, като по някои от телата има следи от мъчения. На 25 декември сирийската информационна агенция „Сана“ (SANA) цитира разследващия патолог от Алепо д-р Захер Хайо⁸, според когото са открити телата на двацет и един души, убити от бунтовниците, между които пет деца и четири жени. До 20 октомври 2018 г. обвиненията в масови убийства от двете страни са единственият тип информация, която може да се намери свободно в търсачката Гугъл на английски език. Това означава пълно стопяване на истината по случая, като днес в интернет официално има две истини относно събитията в Алепо през декември 2016 г. **Моделът „Производство на несъгласие“ в интернет** Мотивацията на такъв тип медийна манипулация, както и негативните ефекти от нея, не са предмет на изследване в тази статия, но те са част от модела за „Производство на несъгласие“ в интернет. Хипотезата на този комуникационен модел е, че в съществуващата политическа система правителствената и корпоративната власт има най-голяма печалба, когато в обществото съществува несъгласие. Лидерите нямат интерес от налагането на система за регулация на истинността на информацията и подклаждат несъгласие чрез дезинформация. Технологията на интернет медиите способства за това, както и липсата на ясни правила за регулация и отговорност за истинността на публикуваните факти. Онлайн медиите имат възможност за дигитална манипулация на звук, видео, образи и текст и за изтриване на публикации със задна дата. Дори и уважавани световни медии могат безнаказано да манипулират информацията на своите онлайн страници, като просто цитират дезинформация, публикувана в социалните мрежи. Нужни са правила за регулацията на онлайн медиите, които да са безпристрастни към мотивите и интересите за манипулация. Целта на такава бъдеща регулация трябва да бъде намаляването на дезинформацията онлайн. Само така могат да бъдат изградени законови инструменти за регулация и контрол на истината в интернет медиите и социалните мрежи. Според законодателството на САЩ (по-точно член 230 от *Закона за благоприятие в комуникациите*), разпространителите на информация в интернет не се третират като издатели или автори и не носят отговорност за съдържанието, което е публикувано в контролираното от тях виртуално пространство.

⁷ Editorial board. 26.12.2016. DW: Russian military report mass graves of civilians in Syria's Aleppo. <https://www.dw.com/en/russian-military-report-mass-graves-of-civilians-in-syrias-aleppo/a-36914959> [посетен 20.10.2018]

⁸ Editorial board. 25.12.2016. SANA: Bodies of 21 civilians killed by terrorists discovered in Aleppo. <https://sana.sy/en/?p=97081> [посетен 20.10.2018]

Подобно е и законодателството в Германия, Великобритания и Европейския съюз според директива 2000/31/ЕС⁹. Това на практика освобождава глобални корпорации като Фейсбук и Туитър, които търгуват с информация в интернет, от отговорността да проверяват достоверността и истинността на всяко публикувано съобщение. Отговорността за увеличаването на дезинформацията онлайн трябва да бъде поделена между технологичните корпорации и държавните институции, които печелят от това. Според автора на книгата от 2012 г. „Мрежова делюзия, тъмната страна на интернет свободата“ Евгени Морозов (Morozov, 2012), интернет е инструмент, който могат да използват както революционерите, така и авторитарните правителства, корпорациите и медийните монополи. Въпреки всички очаквания за властта на интернет като средство за демократизиране на обществата, режимите в Иран и Китай, например, са толкова стабилни и репресивни днес, както винаги. Там социалните мрежи и онлайн медиите са използвани, за да укрепят авторитарните режими и да застрашат дисидентите, правейки по-трудно популяризирането на демокрацията. В статията си от 2017 г. „Моралната паника относно фалшивите новини крие истинските врагове – дигиталните гиганти“ (Morozov, 2012) Морозов посочва Фейсбук и Гугъл като основни виновници и печеливши страни от разпространяването на фалшиви новини във връзка с изборите за президент в САЩ през 2016 г. и с референдума за Брекзит във Великобритания през 2016 г. Но традиционните медии също печелят от „производството на несъгласие“ и от фалшивите новини, които го предизвикват. CNN отбелязва рекордни печалби през 2016-2017 г. и то именно заради откритата вражда и медийна война с Доналд Тръмп. Статията на Ню Йорк Таймс от 2017 г. „Си Ен Ен имаше проблем и Доналд Тръмп го разреши. Странната симбиоза между Джеф Дзукер и президента, на когото той помогна“ (Mahler, 2017) показва „топлата връзка“ между президента на CNN и кандидата за президент на САЩ. Публичната вражда между CNN и Тръмп им носи взаимна печалба, като CNN печели рейтинг и, съответно – пари, а Тръмп печели рейтинг и, съответно – изборите. При това положение има сериозна опасност големите медийни корпорации и дигитални компании в интернет да поощряват онлайн поляризацията и дезинформацията в името на по-големи финансови печалби. Ако

⁹ Eur-lex. 17.07.2000.Directive 2000/31/EC of the European Parliament: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0031:EN:HTML> [посетен 20.10.2018]

доставчиците на информация в интернет не носят отговорност за истинността на представените факти, това дава възможност за „пълно стопяване на истината“ и „производство на несъгласие“. Краят на истината в интернет медиите означава край на разбирането за истината като нещо, което се ражда в дискусия между две противоречащи си тези на основата на доказани факти. Старата максима на пропагандата: „Истината е това, което работи“, е един от принципите на тези нови медийни пространства, в които не са важни достоверността, проверката на фактите, журналистическата етика или общественото благо. В интернет съществуват множество истини едновременно, всяка от които „работи“ за определена общност от хора. Интернет медиите и социалните мрежи дават възможност за създаването на безкраен брой от медийни пространства, в които се създават такива общности със собствени истини. Самата технология на интернет позволява едно постоянно производство на нови и нови медийни пространства без ограничение. Целта на информацията, която се представя като истина в интернет, е създаването на морални общности. Това става с цената на манипулация, лъжа, език на омразата и расова, идеологическа, етническа и полова нетърпимост и други методи на пропагандата по принципа на предизвикването на морален гняв. Краят на истината означава и край на историята като свързан разказ или светоглед, разпространяван в масмедии на националните държави. Тъй като интернет е истински глобална мрежа, която покрива почти цялото земно кълбо, това се отнася както за либералните демокрации със свободни медии, така и за авторитарните режими, в които медиите и интернет се контролират от държавата. В епохата на интернет и светкавичния достъп до информация от всяка точка на земята отговорността да се търси и разпространява истината пада върху всеки човек. За пасивния човек, който търси удобен живот на заблуда в общността, истината няма стойност, защото води до отговорност, задължения и неизвестност и той с лекота я разменя за предсказуемата сигурност на колективната лъжа. Истината е все по-достъпна, но не винаги е по-добрият избор. Масите от хора избират изфабрикуваните истини и митове, които създават морални общности и идентичности, отколкото грозната истина на фактите и емпиричните данни. Налагането на този модел на „Производство на несъгласие“ в интернет води до атмосфера на постоянно съмнение и деконструкция на официално приетата обществена истина в традиционните общества. Това включва и ревизия на исторически събития и медийни митове, като всяка информация от миналото се

подлага на съмнение. В същото време налагането без съмнение на всяка проверена и научно доказана информация в общественото пространство става изключително трудно. Създава се възможност за разпространение на псевдонаучни теории и хипотези, които се „продават“ на различни публики и общности. Така глобализацията и технологията на интернет медиите води до разделение и неотрайбализъм, вместо до унификация на потоците от информация и съгласие. **Медийната екология и законите на интернет** В началото на XXI век новите медии в интернет все още търсят своята нова теория и идеите и данните за нея все още се натрупват. Една от медийните теории, която се интересува от ефектите в обществото при навлизането на новите технологии, е „Медийната екология“ (Media Ecology). Тази дисциплина разглежда въпроса за това как средствата за масова комуникация засягат човешкото възприятие, разбиране, усещане и ценности и как нашето взаимодействие в медийното пространство улеснява или затруднява шансовете ни за оцеляване. Думата „Екология“ (Ecology) в „Медийната екология“ се използва в смисъла на „къща“, „дом“, „пространство“ и „среда“ (from Greek: οἶκος, „house“, or „environment“; -λογία, „study of“). Според Нийл Постман „медийната екология“ се занимава с изучаването на медиите като едно познато пространство и като „дом“ за нашите възприятия, разбираня, усещания и ценности (Postman, 1970: 160). Медиите са средата, която структурира какво можем да видим и кажем, а, следователно – и какво можем да направим. Медиите не само ни възлагат социални роли, но и настояват да ги играем публично. Те определят това, което е разрешено да се направи и това, което не е. Това на практика изравнява ролята на медиите с тази на общественото мнение. Медиите са масовата форма на обществено мнение и морал и самото присъствие в медийното пространство се определя от техните правила. В случаите, в които масмедиите се използват като форма на социален контрол с негативен ефект върху обществото, задачата на медийната екология е да разкрие, че зад илюзията за общественото мнение стои само една машина. Медийната екология се опитва да разбере какви роли сме принудени да играем в медийната среда и защо медиите ни карат да се чувстваме и да действаме по определен начин. Именно затова медийната екология е подходяща за изследване на модела „Производство на несъгласие“. Един от създателите на това направление на теорията на комуникацията е Маршал Маклуън, който налага термина в книгата си „Да познаем медиите“ от 1964 г. (MacLuhan, 1964). Като водещ специалист в тази област,

Маклуън е поканен от ЮНЕСКО за член на „Комисия за изследването на проблемите в комуникацията“ (*International Commission for the Study of Communication Problems*), която е натоварена с изследване на проблемите на масовата комуникация и нуждата от нов световен информационен ред. За съжаление, той не може да се включи в дейността на комисията заради тежка болест, която води до смъртта му през 1980 г. През 1988 г. синът му Ерик Маклуън издава съвместната им книга „Закони на медиите“ (MacLuhan, M. and E., 1988), в която се говори за основните ефекти на новите медии или „*Tetrad of Media Effects*“. Това според Маклуън са четирите основни ефекта от всяка нова технология и медия върху обществото. Тези ефекти са отговорите на въпросите: Какво „Увеличава“? (*Enhances*); Какво „Изхвърля от употреба“? (*Obsoletes*); Какво „Преобръща и води до крайности“? (*Reverses*) и Какво „Изважда от забрава“? (*Retrieves*). Един бърз опит да се приложи „Четворката на медийните ефекти“ на Маклуън към интернет като нова медия, може да даде такива отговори:

- Интернет „Увеличава“ (*Enhances*): децентрализацията, критиката и несъгласието, достъпа до информация, улеснява междуличностната комуникация, улеснява асоциативното търсене, свободата на избор, себеизразяването, възможността за публикуване, връзката със световните медии, връзките с различните медии, глобалната загриженост, непосредствеността, спестяването на време, виртуалните общности, електронната търговия и др.
- Интернет „Изхвърля от употреба“ (*Obsoletes*): границите между държавите, директната връзка между хората, неизменността на информацията и историята, монополите, официалната пропаганда, цензурата, печата и др.
- Интернет „Преобръща и води до крайност“ (*Reverses*): изолацията, претоварването с информация, липсата на реалните хора и истории, липсата на абсолютна истина, живота във виртуални светове, безчувствеността, нервните разстройства, моралната паника, модела на несъгласието от племенната култура.

Общото съгласие в голямото общество, поддържано с демократичната пропаганда от пресата, радиото и телевизията, сега се превръща в едно постоянно несъгласие, създавано в интернет.

- Интернет „Изважда от забрава“ (Retrieves): племената и селата под формата на малките виртуални общности, анархията, хаоса, писането и кореспонденцията, локалния активизъм и др.

Според Маклуън самата медия променя не само съобщението, но и самите нас и начина, по който живеем. Това означава, че интересът на посредника е във всяко съобщение, което пренася, и така той внушава своята гледна точка на получателя. Абсолютната истина не е възможна в интернет и е заменена от много мнения и убеждения, изградени върху емоции и вяра, вместо върху факти. Във връзка с теорията за общественото мнение, това значи, че използването на една или друга медия определя подсъзнателно мнението на индивида. Политикът, който използва радиото като медия, е съвсем различен от този, който използва телевизията. Днес все повече политици използват интернет и социалните мрежи като медия и това променя изцяло политическата система. Медийните ефекти на интернет тепърва ще доведат до промени във всички сфери на живота и най-вече в създаването на човешки общности и идентичности. Маклуън предсказва бъдещето на виртуалните общности в интернет и го нарича „Глобално село“ (Global Village). То е съставено от малки взаимосвързани общности, без ограничение на географската локация, и от индивиди от различни държави, обединени от някакъв общ принцип. Тези виртуални общности се развиват паралелно с локалните общности, но за разлика от тях не са ограничени от разстоянията и националните граници. В интернет те успяват да растат и да се размножават именно в условията на постоянно несъгласие и нямат нужда от производство на единно обществено мнение. Новото виртуално пространство предлага безкрайно място за изразяване на всички мнения и реализация на индивидуалните желания, като вечният недостиг и териториалните ограничения на материалния свят сякаш са преодолен. Във виртуалните светове несъгласието е творческа сила, която подтиква недоволните от статуквото индивидите да създават нови и нови пространства. Това обаче може да бъде използвано от различни държавни, идеологически, комерсиални и политически организации за разклащане на доверието и съгласието в дадена държава и за умишлено предизвикване на разделение и несъгласие. **Бъдещето на истината и дигиталната демокрация** Развитието на интернет и дигиталните информационни технологии оказва все по-голямо влияние върху политиката и развитието на националните държави. Налагат се идеи за използването на машините и изкуствения интелект в регулацията на човешките

отношения и дори за създаване на „електронно правителство“. На практика това означава, че изчислителни машини ще имат задачата да регулират истинността на официалната информация в държавата. Надеждата е, че това би подобрило доверието и би спестило много средства и енергия, които се губят в комуникационните канали и посредниците. Електронното правителство би трябвало да създаде условия за една директна демокрация, в която отношенията между гражданите да се регулират с минимален брой посредници. Икономиката първа реагира на тези промени и вече има положителните примери за ефектите от интернет икономика на мрежово споделяне. Такъв тип електронна организация на комуникацията в групата използва най-пълноценно и безпристрастно всички пространства и услуги, които иначе остават неизползвани. Тази нова комуникационна мрежа постепенно изключва медиите като посредници и свързва директно всички индивиди. Една бъдеща по-справедлива и равнопоставена система за разпределение на информация, стоки и услуги ще се регулира независимо от компютърен алгоритъм. Идеята за „Глобалното село“ в епохата на интернет е да се върне близостта и единството на селската община, но в една глобална взаимосвързана мрежа. Хората искат да чувстват близостта на хората около себе си и в същото време да са свързани чрез персонални информационни канали с целия свят. Този модел на една бъдеща „дигитална демокрация“ и „електронно правителство“ е най-оптимистичният поглед към бъдещето не само за демократичните държави, но за света като цяло. Навлизането на WEB 3.0. или така наречената „Семантична мрежа“ (Semantic Web) и „интернет на нещата“ (Internet of things, IoT) показва ясно посоките за развитие в социалната сфера и масовата комуникация. Тенденциите на развитие на интернет са насочени към една глобална мрежа на доверие, обединяваща икономиката, културата, образованието, политиката и финансите. Това е мечтата на създателя на интернет сър Тим Бърнърс-Лий, който още през 1999 г. заявява: „Имам мечта за мрежа, в която компютрите стават способни да анализират всички данни в мрежата – съдържанието, връзките и транзакциите между хората и компютрите. Все още няма такава „Семантична мрежа“, която прави това възможно, но когато това стане, ежедневните механизми на търговията, бюрокрацията и ежедневието ни ще бъдат обработвани от машини, които говорят с машини. „Интелигентните агенти“, които хората търсят от векове, най-накрая ще се материализират“ (Berners-Lee, Fischetti, 1999). Третото поколение на интернет

или „Семантичната мрежа“ се базира на принципа, по който информацията се подрежда йерархично в така наречените „пачки“ или *Semantic Web Stacks*. Този модел илюстрира архитектурата на семантичната мрежа, която е насочена към превръщането на сегашната мрежа на интернет, доминирана от неструктурирани документи, в „мрежа от данни“. Бъдещето на интернет зависи от начина, по който ще бъде организирана информацията, за да се гарантира без съмнение нейната достоверност. Това показва огромната власт и сила на достоверната информация за човешката комуникация. Не е случайно, че най-отгоре в йерархично подредените слоеве от „информационни пачки“ (*Semantic Web Stacks*) на Семантичната мрежа е поставено „Доверието“ (*Trust*), което се намира над слоя на „Доказателството“ (*Proof*) и този на „Логиката“ (*Logic*). Това показва ясно целите и принципите за развитие на бъдещите комуникационни системи, които трябва да са изградени върху доверие между индивидите като висша социална ценност. Развитието на комуникационните технологии винаги изпреварва социалния прогрес и развитието на общите морални принципи на хуманизма. Един от тези универсални принципи е доверието между индивидите и склонността за създаване на общности, която се ражда от него. Този принцип е валиден и в интернет и развитието на Семантичната мрежа е опит да го приложи. Стремещт на изследователите в тази област е да разработят една „Мрежа на доверието“ (*Web of trust*), която да обедини достиженията на техниката с етичните идеали и принципите на хуманизма. През 2018 г. сър Тим Бърнърс-Лий обявява старта на инициатива за децентрализация на интернет и защита на личната информация, наречена „Солид“ (*Solid*), със статията си „Една малка крачка за мрежата...“: „Винаги съм вярвал, че интернет е за всеки. Ето защо аз и другите се борим остро да го защитим. Промениите, които успяхме да донесем, създадоха един по-добър и по-свързан свят. Но въпреки всичко, което сме постигнали, мрежата се превърна в двигател на неравенството и разделението, размахван от мощни сили, които го използват за собствените си програми“ (Berners-Lee, 2018). Реалността на развитието на интернет комуникацията е много различна от технологичните утопии и надеждите за решаване на човешките проблеми с помощта на изчислителни машини. Проблемът с дезинформацията онлайн е проблем на хората, които използват интернет, и ще нараства с увеличаването на броя им. Онлайн медиите и социалните мрежи все повече се превръщат в пространство за война на идеи,

производство на несъгласие и разделение. Една от причините е растящото неравенство в света, което вече не е само икономическо, но и информационно. Когато една комуникационна мрежа като интернет обединява хора с различен социален статус и култура на комуникация, това води до постоянни конфликти и произвежда несъгласие. Във всяка комуникационна система повечето хора означават повече несъгласие. Такава е човешката природа. **Заключение: Човешката природа и дезинформацията в интернет** Финалните изводи на изследването на Pew Research Center[38] „Бъдещето на истината и дезинформацията онлайн“ от 2017 г. са, че фалшивата новинарска екосистема разкрива някои от нашите най-дълбоки човешки инстинкти. Според мнението на цитираните в изследването специалисти, дезинформацията не е временен проблем, а трайно социално състояние, към което обществото трябва непрекъснато да се адаптира. Новото предизвикателство при репортажите в новините е „новата форма на истината“, като истината вече не е продиктувана от властите, а е създавана между равни. За всеки факт има контра факт и двата изглеждат идентични онлайн, което е объркващо за повечето хора. Публикуването на истината се превръща все повече в сблъсък на пристрастни мнения, представени като факти. Според експертите, първичният стремеж на хората за успех, сила и власт и инстинктът им за оцеляване ще продължи да влошава средата за онлайн информация през следващото десетилетие в следните насоки:

- Повече хора означава повече проблеми и непрекъснатият растеж на интернет означава растеж на дезинформацията;
- Хората по природа се доверяват първо на това, което изглежда познато, и това дава възможност за манипулации и заблуди в огромни мащаби;
- Манипулаторите ще използват новите технологии за своите цели;
- Нарастващата скорост, обхват и ефективност на интернет и ще увеличи тези човешки склонности и технологичните решения няма да бъдат в състояние да ги преодолеят;
- В бъдещия информационен пейзаж фалшивата информация ще надмине надеждната информация;
- Корпоративните и правителствени лидери печелят най-много, когато в обществото съществува несъгласие. Те нямат интерес от налагането на система за регулация на истинността на информацията;

- Само привилегировани сегменти от обществото ще имат достъп до информация от надеждни и качествени източници. Извън тези сегменти ще се увеличи информационното неравенство и разделение.

На финала може да се каже, че технологията и дори изкуственият интелект не могат да спечелят битката за истината, защото лъжата винаги е човешко творение. Международната общественост първо трябва истински да пожелае, да финансира и подкрепи създаването на обективна и точна информация. Хората трябва да повишат своята информационната грамотност и това да е основна цел на тяхното образование. Умението да се открива истината и проверката на информацията са лична и обществена отговорност на всеки индивид. Един нов поглед към проблема с дезинформацията са думите на медийния изследовател Том Розенцийл (Tom Rosenstiel), участник в цитираното изследване „Бъдещето на истината и дезинформацията онлайн“ на Pew Research Center от 2017 г.: „Дезинформацията не е като проблем с водопровода, който да решите. Това е социално състояние, като престъпността, което непрекъснато трябва да наблюдавате и към което да се приспособявате.“ (Anderson, Rainie, 2017). Това означава, че държавните институции и техните служители в демократичните държави са отговорни за регулацията на истината в масовата комуникация. Вместо това, повечето американци, например, искат технологичните корпорации да регулират истината в интернет, вместо държавните агенции. Това показват резултатите от друго изследване на Pew Research Center от април 2018 г., наречено „Американците предпочитат защитата на информационната свобода вместо правителствените стъпки за ограничаване на фалшивите новини онлайн“ (Mitchel, Grieco, Sumida, 2018). Това е един демократичен парадокс, в който мнозинството от гражданите доброволно се отказват от правото си сами и чрез свои представители да регулират какво е истина и предпочитат частни лица и организации да го правят вместо тях. Вместо обществен контрол, в епохата на светкавичния достъп до информация от всяка точка на земята отговорността да се търси и разпространява истината пада върху всеки човек. Тази информационна свобода означава, че всеки човек сам има избор и отговорност да бъде автор на своята истина, свободно да я налага и да убеждава в нея другите. Истината и фактите са все по-достъпни, но не са желани и търсени. Точно както в другите медии преди интернет, мнозинството от хората ще продължава да избира изфабрикуваните истини и митове пред истината на емпиричните данни. Технологиите улесняват

предпочитанието към „истинността“, дезинформацията и лъжата, а истината се стопява в един безкраен дигитален световъртеж. Случаят с говорителя на хуманитарния офис на ООН Йенс Лерке и „стопяването на хуманността в Алепо“ е едно тъжно свидетелство за това. Краят на истината тук е трагичен, защото зад празните думи в интернет се крият неизвестен брой жертви. При толкова много медийни публикации и огромни приходи от реклама от интернет трафика, до края на 2018 г. няма публикувани независими и официални данни за загиналите в Алепо. Според статията на Ню Йорк Таймс „Как броят на загиналите в Сирия се изгуби в мъглата на войната“ (Specia, 2018) международната общност спира да брои загиналите през 2016 г. и дори ООН не публикува точни данни. Настоящата статия е свързана с ефектите от технологията на интернет медиите, а не с човешката отговорност и мотивация за онлайн дезинформацията. Въпреки това, не може да не се посочи вината на международната общност относно „пълното стопяване на истината“ в отразяването на войната в Сирия.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- BERNERS-LEE**, Tim, Mark **FISCHETTI** (1999) *Weaving the Web*. Harper San Francisco. San Francisco : Harper San Francisco
- MCLUHAN**, Marshall (1964) *Understanding media*. New York, Mentor.
- MCLUHAN**, Marshall and Eric (1988) *Laws of Media*. University of Toronto Press.
- MOROZOV**, Evgeny (2012) *The net delusion: The dark side of Internet freedom*. Public Affairs.
- POSTMAN**, Neil (1970) The Reformed English Curriculum. In: Alvin C. Eurich (ed.). *High School 1980: The Shape of the Future in American Secondary Education*. New York: Pitman. 160–68.